

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Юлія Сабадаш, Юзеф Нікольченко

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Практикум

для студентів усіх спеціальностей
ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання.

За загальною редакцією професора Ю. С. Сабадаш

Київ
Видавництво Ліра-К
2022

УДК 930.85(075.8)

*Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету
Маріупольського державного університету
(протокол № 2 від «29» вересня 2021 року)*

РЕЦЕНЗЕНТИ

Лисак В. Ф., професор, доктор історичних наук, декан історичного факультету Маріупольського державного університету.

Попович О. В., професор, доктор філософських наук, професор кафедри практичної психології Маріупольського державного університету.

Культурологія : практикум для студентів усіх спеціальностей ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання / Укл.: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. – Київ: Видавництво Ліра-К., 2022. – 118 с.
ISBN 978-617-520-238-8

Культурологія – навчальна дисципліна, що концентрує і формує у собі теорію та історію світової культури. Пропонований практикум підготовлений викладачами кафедри культурології. Теоретичною базою практикуму є курс лекцій з культурології, укладений авторами та виданий у 2021 р. (Культурологія: курс лекцій. / Укл. Ю. Сабадаш, Ю. Нікольченко, Л. Дабло, О. Манякіна; за заг.ред. Ю. С. Сабадаш – Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. – 216 с.).

Структурно практикум побудований за тематично-хронологічним принципом. Долучаючи студента до світу культури з її засадничими науковими проблемами і дискурсами, укладачі намагаються репрезентувати головні положення теорії культури, історичні віхи світової культури, специфіку та загальні напрямки розвитку культурології.

Практикум передбачає підготовку студентів до: семінарських занять; поточного експрес-тестування; виконання письмових завдань – самостійної роботи та індивідуального навчально-дослідного завдання; до підсумкового контролю.

УДК 930.85(075.8)

ISBN 978-617-520-238-8

© Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, 2022
© Видавництво Ліра-К, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	10
3. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ	12
4. НАПРЯМКИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	46
5. ПИСЬМОВІ ЗАВДАННЯ	48
6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЕКСПРЕС-ТЕСТУВАННЯ	52
7. РЕКОМЕНДОВАНА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА	95
8. КРИТЕРІЇ І ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТА	96
9. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ	99
ДОДАТКИ	111

ПЕРЕДМОВА

Нагальні завдання всебічного удосконалення вищої освіти в Україні актуалізували проблему її гуманізації – набуття молодими фахівцями достатнього обсягу гуманітарних знань. Вирішення цього актуального питання передбачає уведення до навчального процесу курсів, призначених не лише підвищити якість професійної підготовки майбутніх спеціалістів вищої кваліфікації, але й суттєво вплинути на розширення їхнього світогляду. Таким є курс «Культурологія», спрямований на формування у молоді уявлення про теорію культури та історичну логіку культурних процесів у світі в контексті розвитку культури людства.

Курс «Культурологія» дає можливість студентам досягнути культурологічні надбання світу і духовну діяльність людства. Через призму культурології як науки, суб'єкт навчального процесу має можливість формувати об'єктивні знання щодо закономірностей та функціонування культури в усій повноті вияву цього багатомірного феномену в різних регіонах земної кулі. Зокрема, через призму двох напрямків – особистісного формування людини та універсального засобу суспільного життя. Це дає можливість з'ясувати цілісність картини світу, отримати уявлення про спільність людської цивілізації, в якій викристалізовується внутрішнє багатство неповторних національних культур.

Метою курсу є розкриття значення культурології як інтегруючої системи знань про досвід існування людини в суспільстві. Мета досягається через вивчення теоретичних проблем – генези культурологічної думки, сучасних напрямків культурології та контексту співставлення різних типів культур в історії розвитку цивілізації.

Першочерговими завданнями практикуму є закріплення студентами набутих знань із культурології як наукової рефлексії уявлень про сутність культури і соціально-культурні процеси загалом; сприяти усвідомленню того, що культурологія допомагає формуванню власної життєвої позиції і надає можливість стратегічного осмислення свого професійного становлення.

У результаті успішного виконання завдань практикуму студент повинен знати:

– загальні проблеми культурології та її місце у розвитку суспільства; типи і форми культур; мати уявлення про основні культурно-історичні центри і регіони; розуміти закономірності їхньої еволюції та функціонування;

– роль культури в розвитку цивілізації і пов'язані з нею сучасні соціальні, економічні та етичні проблеми;

– структуру розвитку культури людства, основні культурно-історичні епохи, їхні здобутки у матеріальній та духовній сферах, у різних галузях науки та видах мистецтва;

– різні моделі культури у світовій цивілізації та місце людини в них;

– норми, що регулюють взаємовідносини людей і ставлення людини до навколишнього середовища; сутність суперечностей, що існують на сучасному етапі науково-технічного розвитку, і кризи існування людини у природі внаслідок порушення рівноваги в ній; важливість вирішення сучасних глобальних проблем;

– культурні процеси і явища, сучасні наукові методи їхнього дослідження на рівні, необхідному для розв'язання практичних завдань у майбутній професійній діяльності.

Студент повинен уміти:

– пояснювати феномен культури, її роль у людському житті; способи набуття, збереження і передачі соціального досвіду, базисних культурних цінностей;

– оцінювати досягнення культури на підставі знань історичного контексту їхнього створення; вести діалог як спосіб виявлення свого розуміння культурних здобутків різних регіонів, народів та націй і визначати напрям власної поведінки в умовах розмаїття культур;

– володіти розвинутою культурною мислення, вміти чітко і логічно висловлювати власні думки в усній і письмовій формах;

– самостійно опановувати нові знання, критично осмислювати набутий досвід із позицій останніх досягнень у галузі гуманітарних наук.

Комплекс знань із культурології призначений спрямовувати зусилля студентів у творчо-пошукове річище через особистісну орієнтацію в сукупності цінностей сучасного світу, диференційовано підходити до різноманітних мистецьких надбань, аналізуючи їх. У репрезентованому курсі лекцій у концентрованому вигляді відображаються цінності минулого і сучасного; явища довкілля розкриваються у всій динамічності та багатшаровості: від убоління – до знання, від передчуття – до ідеї, від підсвідомого – до свідомого, від інтуїтивно-чуттєвого – до загального. Ця властивість культурології – виявляти за конкретикою життя глибинні таємниці та розмаїття світу – є важливим інструментом для розвитку особистості.

Значення практикуму полягає у наступному:

– уміти самостійно узагальнювати й аналізувати набуті знання з культурології;

– аналізувати явища духовного життя;

– усвідомлювати природу різних жанрів художньої творчості й видів мистецтв;

– орієнтуватися у багатому світі духовної культури;

– розрізняти світобачення і світорозуміння кожної культурно-історичної епохи;

– збагачувати власну духовну культуру шляхом самоосвіти, творчо працювати над поглибленням і вдосконаленням культурно-освітніх знань;

– сформувати у студентів здатність самостійно осмислювати та оцінювати процеси світового культурного розвитку, застосовувати набуті знання для формування власної громадянської позиції, вироблення чітких ціннісних орієнтацій в умовах сучасного суспільно-політичного життя.

Виховні завдання практикуму полягають у наступному:

– посилення гуманітарної та гуманістичної складових освітнього процесу в Україні; усвідомлення майбутніми фахівцями різних галузей знань важливості всебічного духовного розвитку особистості; усвідомлення особистої причетності та відповідальності за майбутнє світової цивілізації;

– формування наукового світогляду, високого рівня культури особистості;

– усвідомлення студентами пріоритетного значення ідеалів демократії, прагнення до загальнолюдських цінностей;

– виховання моральної й естетичної культури, сприяння утвердженню у свідомості молоді принципів загальнолюдської моралі, розвитку зрілих естетичних смаків.

Практикум відповідає Робочій програмі навчальної дисципліни «Культурологія», розробленій на кафедрі культурології Маріупольського державного університету та до вимогам МОН України. Він призначений сприяти закладенню у пам'яті студентів базових, ключових понять, які є теоретичним підґрунтям для розуміння проблематики теорії та історії світової культури. Теоретичною базою практикуму є курс лекцій з культурології, укладений авторами та виданий у 2021 р. (Культурологія: курс лекцій. / Укл. Ю. Сабадаш, Ю. Нікольченко, Л. Дабло, О. Манякіна за заг.ред. Ю. С. Сабадаш – Київ: Ліра-К, 2021. – 216 с.)

Практикум допоможе підготувати фахівців, добре обізнаних із теорією культури та сучасними проблемами культурного розвитку світової цивілізації, спроможних застосовувати базові знання у професійній діяльності. Зважаючи на специфіку аудиторії, укладачі практикуму зацентрували особливу увагу на спеціальній культурологічній термінології.

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Теоретичні аспекти культурології як науки про культуру

Тема 1. Культурологія як наука і навчальна дисципліна: предмет і завдання вивчення курсу.

Становлення культурології як науки і визначення основних напрямів культурологічного дослідження. Філософський і соціально-історичний контексти сутності культурології, її структура та інтегративний характер. Зв'язок культурології з іншими науками. Діяльнісний підхід у культурології, її предмет та основні категорії. Поняття про культурологічні парадигми та специфіку культурологічного знання. Багатозначність поняття «культура», різнобічність феномену культури. Структура культури, її види, форми, основні функції. Культура в життєдіяльності окремої людини. Ментальне поле культури: поняття про ментальність, її категорії та рівні. Культурологія як навчальна дисципліна, її філософська та практична сутність. Основні потреби і завдання вивчення цього курсу студентами вищих навчальних закладів. Важливість культурологічної освіти на сучасному етапі підготовки спеціалістів для різних сфер людської діяльності.

Тема 2. Культура і цивілізація.

Різноманітність підходів до визначення сутності поняття «цивілізація» та співвідношення культури і цивілізації. З'ясування цього співвідношення у працях О. Шпенглера, А. Тойнбі, Л. Моргана та інших учених і мислителів. Соціокультурний розвиток людства і якісні характеристики цивілізації на підґрунті стадійності, полілінійності, культурної унікальності. Проблеми розвитку первісної культури та соціокультурної динаміки, сучасної цивілізації і взаємодії культур. Різновиди взаємодії національних культур: діалог і взаємозбагачення, акультурація, зовнішнє запозичення, асиміляція. Можливість трансформації культурних цінностей, міжкультурні впливи, творче сприйняття культурної спадщини, проблема культурного синтезу.

Змістовий модуль 2.

Еволюція культури та основні етапи її розвитку

Тема 3. Стародавній Схід як культурно-історична епоха

Проблема методологічних засад вивчення історії культури Стародавнього Сходу. Особливості епохи: традиційність, консерватизм, життєздатність,

синкретизм. Релігійна та екологічна свідомість як культурні доміанти епохи. Стародавні цивілізації як складова сучасної культури.

Тема 4. Античність як культурно-історична епоха

Проблема методологічних засад вивчення історії античної культури. Інтерактивний характер культури, новаторство, агональний культурний тип. Антропоморфізм, космологізм, міфологізм як культурні доміанти античності. Проблема періодизації. Універсальність античної культури. Історія культури Стародавньої Греції. Крито-мікенська культура. Героїчний період, становлення релігійно-міфологічних уявлень. Культура архаїчного періоду. Класичний період давньогрецької культури: література, філософія, мистецтво, наука. Період еллінізму: містобудівництво, філософія, скульптура. Всесвітньо-історичне значення давньогрецької культури. Розвиток культури Стародавнього Риму. Етрусська культура. Культура Стародавнього Риму за правління царів. Період римської республіки, «Закони XII таблиць». «Золотий вік» правління Октавіана Августа: розвиток літератури, філософії, архітектури. Всесвітньо-історичне значення культури.

Тема 5. Середньовіччя як культурно-історична епоха

Середньовіччя як культурологічне поняття. Проблема періодизації середньовічної культури. Типові риси історії культури: теоцентризм, догматизм, канонічність, дидактизм, самозаглибленість, аскетизм, символізм, алегоризм. Релігійність як доміанта культурно-історичної епохи. Християнство та його вплив на культуру західноєвропейського Середньовіччя: патристика та схоластика, чернечі ордени. Університет як якісно новий тип навчального закладу. Середньовічне мистецтво: романський стиль і готика. Значення культури вказаного періоду. Особливості історії культури Візантії. Періодизація візантійської культури.

Тема 6. Ренесанс як культурно-історична епоха

Ренесанс як культурологічне поняття. Періодизація італійського Ренесансу. Антропоцентризм як доміанта культурної епохи. Типові риси культури Відродження. Особливості італійського Ренесансу і Північного Відродження. Реформація в культурі Європи. Особливості культури доби Реформації. Діяльність Мартіна Лютера. Жан Кальвін і кальвінізм. Протестантизм як наслідок Реформації (лютеранство, кальвінізм, англіканство). М. Вебер про роль Реформації. Контрреформаційний рух.

Тема 7. Новий час як культурно-історична епоха

Хронологічні рамки та періоди історії культури Нового часу. Типові риси історії культури: антропоцентризм, сцієнтизм, європоцентризм. Раціоналізм як доміанта новочасної культури. Науково-філософська революція «епохи геніїв». Художні напрями XVII ст.. Бароко як світорозуміння і напрям художньої культури. Класицизм та його вияви у культурі Європи.

Реалістична тенденція у мистецтві XVII ст. Культурна комунікація, поширення Бароко і Класицизму в українській культурі.

Тема 8. Особливості розвитку культури доби Просвітництва.

Доба Просвітництва: культ розуму як домінанта культури. Англійське та німецьке Просвітництво. Особливості французького Просвітництва. Художні напрями Просвітництва. Значення доби Просвітництва і вплив просвітницьких ідей на українську духовність.

Тема 9. Засадничі тенденції культури XIX ст.

Історія культури XIX ст. Традиційні цінності культури XIX ст.: антропоцентризм, раціоналізм, сцієнтизм, європоцентризм. Основні процеси та напрями громадсько-політичного, наукового та релігійного життя; Формування світової культури як єдності різноманіття. Мистецькі напрями XIX століття (класицизм, романтизм, реалізм, натуралізм та ін.).

Тема 10. Основні тенденції культури XX-поч. XXI ст.

Особливості історії культури XX ст.: занепад традиційних засад, духовна криза, поширення масової культури. Культурологічна думка XX ст. Протистояння сцієнтизму і антисцієнтизму. Проблема формування нової філософсько-світоглядної парадигми. Модернізм як культурний феномен. Особливості мистецького життя XX ст.: реалістична та модерністська тенденції. Модернізм як культурне новаторство. Культурна взаємодія народів світу в XX ст. і вплив модернізму на українську культуру. Історія культури доби постмодернізму. Постмодернізм як культурологічне поняття. Реалістична тенденція в культурі другої половини XX-поч. XXI ст.. Особливості постмодернізму: заперечення традицій, норм, цінностей, прагнення до необмеженої свободи. Мистецтво постмодернізму як грандіозний художній експеримент, перехід до нової епохи. Основні тенденції сучасної культури.

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усьо- го	зокрема					усьо- го	зокрема				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Загальний модуль												
Змістовий модуль 1. Теретичні аспекти культурології як науки про культуру												
Тема 1. Предмет та завдання курсу «Культурологія»	3	1	2				3	1	2			
Тема 2. Культура і цивілізація.	1	1					1	1				
Разом за змістовим модулем 1	4	2	2				4	2	2			
Змістовий модуль 2. Еволюція культури та основні етапи її розвитку												
Тема 3. Стародавній Схід як культурно-історична епоха	45	2	2			41	45	2	2			41
Тема 4. Античність як культурно-історична епоха	10	2	2			6	10	2	2			6
Тема 5. Середньовіччя як культурно-історична епоха	3	1	2				3	1	2			
Тема 6. Ренесанс як культурно-історична епоха	4	2	2				4	2	2			
Тема 7. Новий час як культурно-історична епоха	10	2	2			6	10	2	2			6

Тема 8. Особливості розвитку культури доби Просвітництва.	1	1					1	1				
Тема 9. Основні тенденції культури XIX ст.	2	2					2	2				
Тема 10. Основні тенденції культури XX– поч. XXI ст.	10	2	2			6	10	2	2			6
Разом за змістовим модулем 2	85	14	12			59		14	12			59
ІНДЗ	1				1		1				1	
Усього годин	90	16	14		1	59	90	16	14			59
Підсумковий контроль							Залік					

3. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять

Основою підготовки до семінарських занять при вивченні курсу культурології є систематичне вивчення джерел і літератури, а її успіх значною мірою залежить від наявності у студента необхідних збірників документів і матеріалів, навчальних посібників і підручників.

Для того, щоб знайти потрібну книгу, студент повинен уміти користуватися каталогами бібліотек, зокрема Наукової бібліотеки Маріупольського державного університету. Вони становлять перелік літератури, яка зберігається в бібліотеці. Каталог складається з карток, які вміщують необхідну інформацію про те чи інше літературне джерело (автора, заголовок, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок, бібліотечний шифр тощо).

Для того, щоб зробити правильний запис, необхідно ознайомитись із змістом тексту. Конспективний запис слід поділити на частини відповідно до пунктів плану семінару; кожна частина має вміщувати виклад одного з положень, а також його аргументацію. Конспективна форма запису вимагає не тільки фіксації найважливіших положень джерела, а й наведення необхідних міркувань, доведень. Інколи в конспекті, зазвичай на полях, роблять власні зауваження. Ретельно занотовуючи історичні документи чи виписки з них, точно вказують бібліографічні дані публікації (автора, назву документа; місце та рік видання книги; сторінку, з якої зроблена виписка). Наприклад: «Левчук Л. Т., Панченко В. І., Шинкаренко О. В. Історія світової культури. – К.: «Либідь», 1994. – 318 с.», «Тиховська О. М. Психологічне підґрунтя народних уявлень про писанку в світлі світової міфології // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія. Випуск 16. – Маріуполь: МДУ, 2018. – С. 75–83».

Творча, раціональна робота з книгою з метою глибокого та міцного засвоєння знань передбачає, по-перше, оволодіння методикою читання, по-друге, вміння аналізувати текст і записувати його. Якість засвоєння прочитаного тексту значною мірою залежить від уміння:

- правильно читати;
- розуміти, усвідомлювати й закріплювати прочитане;
- відчувати, переживати прочитане.

Оволодіння студентом методу правильного читання пов'язане з повноцінним повторенням (відтворенням) і резюмуванням змісту тексту. Крім запам'ятовування конкретних фактів студент повинен уміти опрацьовувати отриману інформацію, письмово викладати власну думку щодо прочитаного.

З метою цілеспрямованої та ефективної роботи з текстом студент повинен:

- не переписувати цілі речення чи абзаци, а лише ключові думки, ідеї;

– затримувати увагу на вступному реченні кожного абзацу, особливо, коли це великі абзаци;

– не пропускати так звані слова-сигнали («отже», «таким чином», «підбиваючи підсумки» тощо), які застосовуються для того, щоб загострити увагу на чомусь важливому. Уміння виділяти слова-сигнали в підручниках, посібниках, статтях дуже важливе для розвитку здатності засвоювати прочитаний матеріал у всій його смисловій цілісності, тобто, не спрощуючи й не пропускаючи висновків та оцінок автора;

– уважно ознайомитися з висновками автора.

Одним із шляхів запам'ятовування та засвоєння матеріалу є ведення записів прочитаного. Основні форми записів – план, виписки, тези, анотація, резюме, конспект.

Одне з найбільш складних завдань, яке має виконати студент, – підготовка доповіді. Ознайомившись і вивчивши рекомендовані документи, матеріали, наукові статті, відповідний розділ підручника чи посібника, на завершальному етапі підготовки до семінарського заняття студент повинен підготуватися до доповіді й обговорення запланованих питань.

Доповідь, яку планується виголосити на семінарі, має відповідати таким вимогам:

– методологічно правильно і повно розкрити зміст вибраного питання;

– показати самостійну роботу над історичними джерелами та літературою;

– продемонструвати вміння планувати чітко все те, що вивчається, й зрозуміло формулювати головні питання доповіді.

Слід також розрахувати, щоб час доповіді не перевищував 7-8 хв. Адже інакше студент може не встигнути розкрити питання. До того ж чимало труднощів виникає в процесі самого виступу. Досвід проведення семінарських занять свідчить, що для студента-доповідача особливого значення набувають три фактори:

– володіння матеріалом;

– володіння собою;

– володіння аудиторією.

Звичайно, готуючи доповідь, студент повинен прагнути зробити її не лише досконалою за формою, а й цікавою за змістом. Для цього у виступі, зокрема, необхідно уникати незрозумілих доповідачеві термінів, слів-«паразитів» (наприклад: «ну»), тавтологій (повторення одних і тих же слів), абстрактних понять. Натомість слід навести у своїй доповіді цікаві приклади, приказки, прислів'я, «крилаті» вислови. Їхнє доречне використання пожвавить виступ, зробить його привабливим та більш зручним для запам'ятовування.